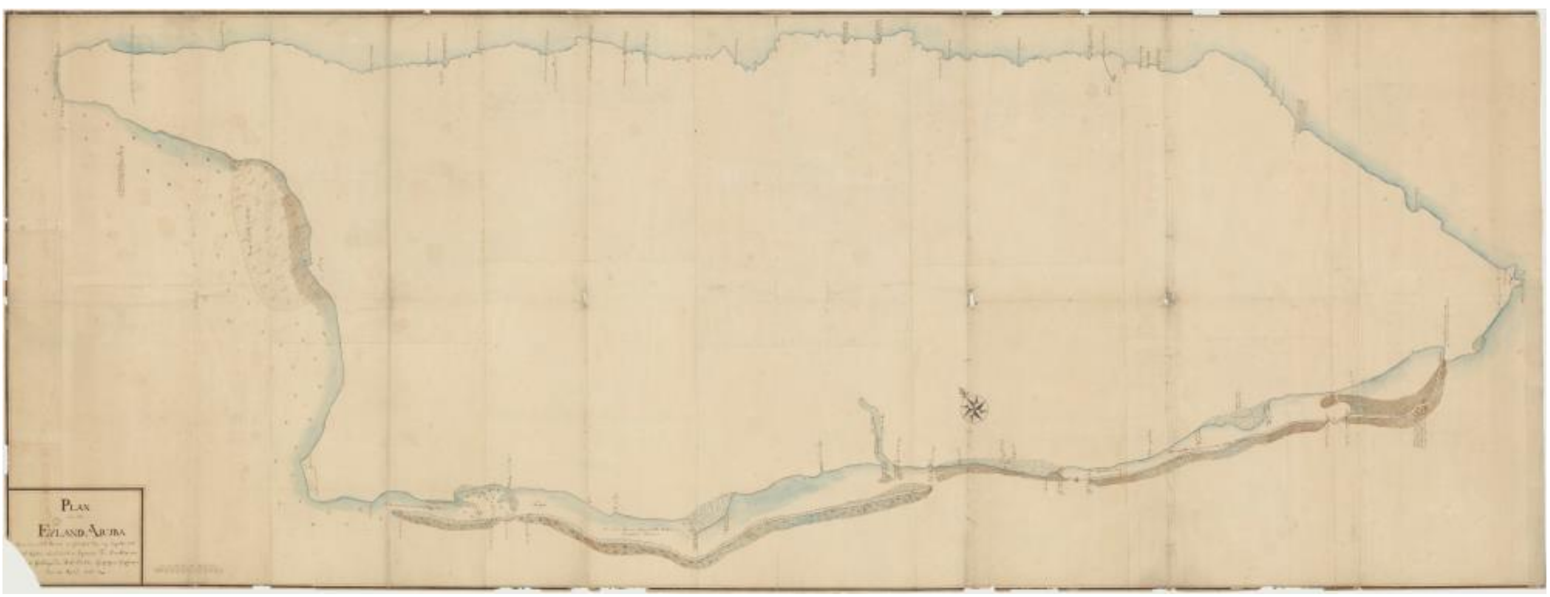
Arubaanse geschiedenis in kaarten, deel 1: de kustkaart van Engelbertus Horst, 1773
Luc Alofs
Verscheen eerder in Amigoe/Ñapa 7-5-1994, herzien april 2019.

In 1773 werd de oudste bekende kaart van het eiland Aruba gemaakt. Deze bevindt zich op de afdeling Kaarten en Tekeningen van het Nationaal Archief te Den Haag. Ofschoon Aruba te vinden is op tal van oude kaarten van de Caraïbische regio, is die van Engelbertus Horst vooralsnog de eerste waarop Aruba uitgebreid in beeld werd gebracht. De cartouche ligt toe *'Plan van het Eyland Aruba, opgenomen met de Planchet en door mij Engelbertus Horst, Captain Luitenant en Ingenieur Ten Dienste van [beschadigd] Geoctroyeerde West Indische Compagnie op Curaçao, Den 20 April 1773.'* De kaart verkeert in dusdanige staat dat ze niet meer opvraagbaar is, maar het is wel digitaal toegankelijk via de website *Historia di Aruba* en de *Atlas of Mutual Heritage* (2010). Daar kan de kaart tot in het grootste detail worden bestudeerd.

Eveneens in het Nationaal Archief treffen we de kaart van Van Spengler en Van Raders (1820-1825) en die van Johan Gravenhorst uit 1828 aan, terwijl de Biblioteca Nacional Arubano een afdruk bezit van de raadselachtige aquarel die R.B. Lloyd in 1815 maakte van de Paardenbaai en omstreken. Ook deze zijn via de website Historia di Aruba te bekijken.

Samen met cultuurkenner Ito Tromp bewandelen we als eerste Aruba's kust anno 1773, zoals opgetekend door kapitein Engelbertus Horst.

Plan van het Eyland Aruba, opgenomen met de Planchet en door mij Engelbertus Horst, Captain Luitenant en Ingenieur Ten Dienste van [beschadigd] Geoctroyeerde West Indische Compagnie op Curaçao, Den 20 April 1773.
Bron: http://www.atlasofmutualheritage.nl/en/Map-island-Aruba.10377

Cultuurcontact

De kaart van Horst is om diverse redenen van belang. Op de eerste plaats getuigt het van het economische en militaire belang van Aruba in de achttiende eeuw. Op de tweede plaats verschaft het een (helaas vaag) beeld van het cultuurcontact op Aruba in die jaren. Op de derde plaats

verschaft het inzicht in de karteringstechiek ten tijde van de West Indische Compagnie.

We staan stil bij de Arubaanse geschiedenis tot ca. 1773. Nadat de oorspronkelijke bevolking van Aruba, Bonaire en Curaçao in 1515 door de Spanjaarden voor het werk in de mijnen naar Hispaniola was gedeporteerd werd het eiland meestentijds verwaarloosd. In 1525 werden de Benedenwinden beleend aan de Spanjaard Juan de Ampiés, onder wie het eiland werd herbevolkt en de kerstening vanuit Coro aanving. Na de dood van de Ampiés zetten zijn dochter en schoonzoon Lejaro Bejarano de belening tot aan zijn dood in 1575 voort, maar over de periode daarna is weinig bekend. In 1636 nam de West Indische Compagnie Aruba in bezit. De belangrijkste reden van de overname was dat de WIC wilde voorkomen dat Curaçao vanuit dit eiland werd aangevallen. Aruba werd vooral slechts benut als 'rancho'. Voor de handel en de voedselvoorziening van Curaçao werden er paarden, geiten en schapen gehouden die vrij rondliepen. Ook werd er brasilhout gekapt. Aan de Commandeursbaai werd een Commandeur geposteerd, die het bevel voerde over een handvol 'ruiters' die tot taak hadden passerende schepen te signaleren. Ofschoon het eiland bij de overname door de Compagnie waarschijnlijk reeds door Spanjaarden en indianen was verlaten, werd Aruba al snel door indianen herbevolkt. Opnieuw werden zij getolereerd zolang zij behulpzaam waren bij het vangen van loslopend vee en het onderhouden van tanki's (waterputten). Het was deze groep die de Arubaanse kernbevolking haar indiaanse component bezorgde.

Over de indiaanse levenswijze is weinig documentatie beschikbaar. Hun rechtspositie was omschreven in de Ordre van Regering van 1629. Formeel waren zij geen slaaf, maar in de praktijk waren ze evenmin kolonist. De indianen stonden tot 1824 onder toezicht van de 'Kapitein (soms luitenant) der indianen', die contact onderhield met de Commandeur. De bestuursinstructie van 1636 stelde dat de indianen beschaafd en onderwezen behoorden te worden en een beroep moesten krijgen. De instructie voor de predikanten uit 1638 stelde 'dat zij ook de zwarten en de indianen in de christelijke religie moesten onderwijzen'. Dit bleef grotendeels uit, waardoor de kerstening in handen bleef van visiterende rooms-katholieke priesters uit Coro. Of de indianen in 1773 al volledig gekerstend waren staat niet vast. De indianen voorzagen in het levensonderhoud door middel van landbouw, veeteelt en de ruilhandel met zeerovers. In 1803 waren er 141 indiaanse huishoudens op het eiland. Aanvankelijk woonden zij nabij Savaneta, Santa Cruz en Fontein. Volgens ds. Bosch, die Aruba na 1823 een zevental bezoeken bracht, trokken zij in de loop van de 17e en 18e eeuw naar het noordwestelijke deel van het eiland. De kapel Alto Vista uit 1750 en de Sint Annakerk in Noord van 1777 werden niet toevallig juist daar gebouwd.

Afgezien van het contact met de (priesters van) de Vast Wal, visiterende (kapers-)schepen en de West-Indische Compagnie leidden de indianen een relatief onverstoord leven. Intensieve contacten met Europeanen bleven uit omdat de WIC kolonisatie van het eiland verbood. Slechts het verblijf van voormalige commandeursfamiles werd toegestaan. Pas in 1754 werd bij wijze van experiment een kolonistengezin op Aruba toegelaten. Mozes de Salomo Levy Maduro, een Sefardische jood uit Curaçao kreeg een stuk grond in concessie om er landbouw en veeteelt te bedrijven. Of het experiment als geslaagd werd beschouwd mag worden betwijfeld want tot ca. 1780 werden geen nieuwe kolonisten toegelaten.

Gegevens over de sociale en politieke en economische organisatie en het verwantschapssysteem ontbreken. Wel kunnen we aannemen dat migratie, volkerenmoord, Europese ziekten en andere Europese invloeden op Aruba en reeds daarvoor op de Vaste Wal van de precolumbiaanse indiaanse cultuur weinig intact hebben gelaten. Eén vraag die in dit

kader nimmer aan de hand van documenten is beantwoord is welke taal of talen de indianen op Aruba spraken. In 1668 stelde piraat Exquemelin dat zij een gebroken Spaans spraken, hetgeen uiteraard niet zegt dat dat zij hun eigen taal al hadden verleerd. Ds. Bosch schreef dat de indianen het Papiamento van de kolonisten reeds rond 1825 hadden overgenomen, maar dat de indiaanse taal nog niet geheel was verdwenen. Nog in 1880 en 1890 konden pastoor Van Koolwijk en de Franse onderzoeker Alphonse Pinart enkele indiaanse woorden, plaats- en plantennamen achterhalen. Ze vertonen weinig gelijkenis met het Spaans (of Papiamento), waardoor het mogelijk wordt dat men zowel Spaans als Indiaans sprak. Voor de stelling dat de Arubaanse indianen in 1773 Papiamento spraken, ontbreekt bewijs. Het Papiamento zal daarom, zoals ds. Bosch beweerde na 1780 op Aruba zijn verbreid. Een brief van 30 indiaanse boswachters toont aan dat het al wel in 1803 werd gebezigd (Ñapa 6 en 20 januari 1990).
Ofschoon Aruba voor de WIC niet van groot economisch belang was, had het eiland in 1773 wel een strategisch belang. Baaien en zeearmen vormden potentiële schuilplaatsen voor schepen van zeerovers en vijandelijke mogendheden. Waarschijnlijk om deze reden werd Kapitein-luitenant E. Horst opgedragen een kustkaart van het eiland te maken.

Het Planchet

Het begrip *land*kaart is hier niet van toepassing: afgezien van een enkele aantekening over het kustgebied geeft het een overzicht van de kustlijn, haar baaien en lagunen. De kaart is gemaakt op een *'Schaale van 300 Decimaelen Rijndls Roeden'*. Het origineel is bijna 4.5 meter breed. Horst gebruikte de Rijnlandse roede, een lengtemaat van 3,7674 meter. De kaart heeft een schaal van ca. 1:6.000. De kaart is voorzien van een kompas om de juiste ligging aan te geven: het noorden is linksboven. Een stempel met opdruk E.F. (État Français) duidt erop dat de kaart in Frans bezit is geweest. Tijdens het Napoleontisch bewind werd een groot aantal kaarten uit Nederlandse archieven naar Frankrijk overgebracht. Een deel daarvan, waaronder onze kaart, werd enkele decennia later geretourneerd. De cartouche vermeldt dat ze is opgesteld met behulp van het 'planchet'. Deze sinds de opkomst van de fotografie verouderde karteringsmethode maakte gebruik van het zogenaamde planchet en één of meer bakens of 'jalons'. Deze werden in het te karteren het landschap geplaatst. Een planchet is een op een statief geplaatst tekenbord, waarvan het vizierliniaal het belangrijkste onderdeel is. Hieraan zijn een liniaal en een richtkijker evenwijdig aan elkaar verbonden. Door de kijker op het baken te richten kunnen via het liniaal de contouren van het te karteren gebied op papier worden overgebracht. Doordat in de kijker via een dradenconstructie een afstandmeter is aangebracht kon men door het scherp stellen op het baken ook afstanden vastleggen. Op dezelfde wijze kunnen eveneens hoogtelijnen worden bepaald, maar daarvan maakte Horst geen gebruik, want zelfs de Hooiberg is niet afgebeeld. Opvallend is de nauwkeurigheid van de methode. Van een aantal kleinere inhammen heeft Horst het kennelijk niet zinvol gevonden deze in te tekenen, maar die baaien en lagunen die hij wel van belang achtte zijn vaak zonder veel moeite herkenbaar. We bekijken achtereenvolgens de zuid-, west- en noordkust zoals Horst ze vastlegde.

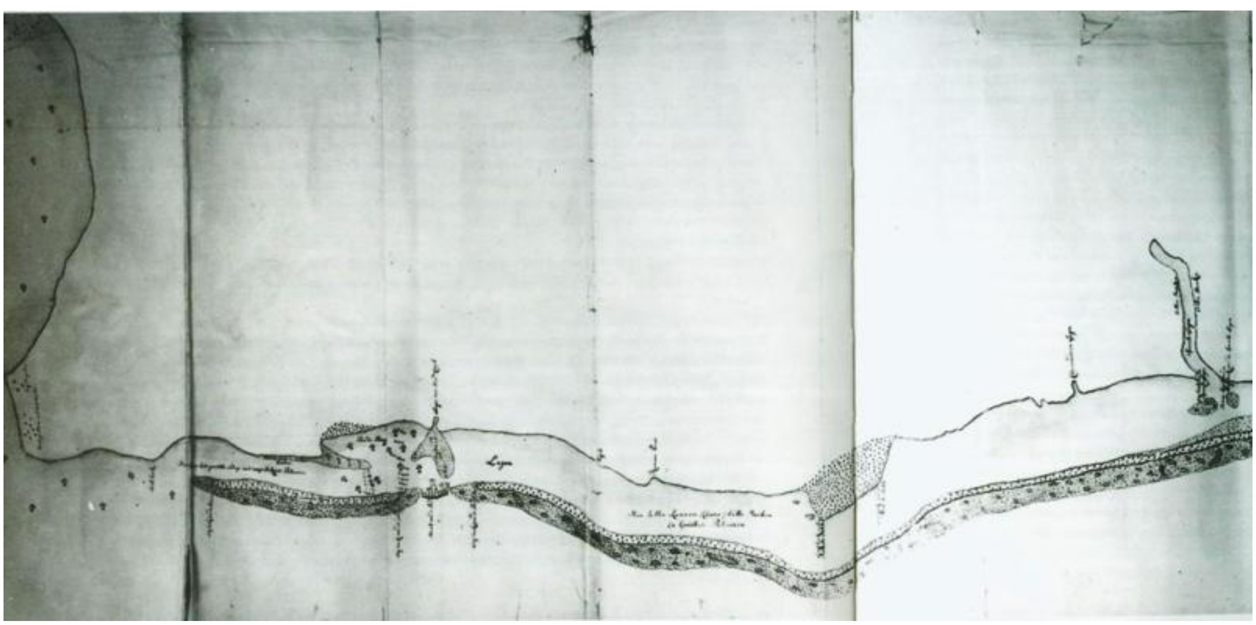
De Zuidkust: paarden, commandeurs en vaarroutes

We beginnen onze rondgang aan de zuidkust bij de *'Paerde baaij'*. Ze werd door de WIC gebruikt voor het verschepen van vee en had dus een belangrijke havenfunctie. De baai lijkt kleiner dan tegenwoordig. Correcties hebben de kustlijn inmiddels ingrijpend veranderd, terwijl de *'Santbank'* voor het kleine *'Lagoen van Hendk (Hendrik) Croes'* de baai oostelijk afschermde. Deze naam treffen we nog aan op de kaart van Smulders uit 1913 en is vermoedelijk

afkomstig van een telg van het commandeursgeslacht Croes. Het rif voor de baai werd als aaneensluitend voorgesteld en voorzien van mangrove opgetekend onder de naam *'Zeerovers Kaaij'*. Overigens betekent het oude Nederlandse woord 'kaai', dat wil zeggen kade of de zwenking van een schip bij het ten anker gaan, in het Papiamento nog altijd rif. Klaarblijkelijk kon de baai van twee zijden worden benaderd. Aan de westzijde staat vermeld: *'Hier kan het grootste Schip met [onleesbaar] passeeren'*. Ook vanuit de zee-opening bij Harbor Town – de *'Mont van de Paerde Baaij '* – was de aanlegplaats bereikbaar. Tussen de beide riffen en voor de rede werden ankerplaatsen en de vaardiepte aangegeven.

Het oostelijke binnenwater werd geen aanlegplaats aangegeven. Wel vertelt Horst: *'Hier tussen kunnen kleine platte Barken en Goletten passeeren'*. Het rif in oostelijke richting tot voorbij het Spaans Lagoen werd ze als aaneengesloten voorgesteld. Zuidelijk van het vliegveld werden twee plaatsen vermeld. Een kleine landtong is door het opspuiten van het binnenwater aan het begin van de startbaan niet meer te vinden. Horst en ook Smulders in 1913 noemde het *'Fofoti'*. Ito Tromp suggereerde dat het oorspronkelijk een plantennaam zou kunnen zijn. De naam *'Kamma Pouri'* iets verder oostelijk, bleef bekend. De uitgang 'uri' is een veelvoorkomende indiaanse uitgang, die we nog diverse malen tegenkomen.

Het schiereilandje bij Kas Di Paloma en Parkietenbos werd in 1773 reeds als *'Parkiete Bosch'* aangeduid. Boca (di) Barcadera, westelijk van de WEB, noemde Horst om onbekende reden *'Commandeurs Lagon'*. Vervolgens komen we bij *'de Spaanse Lagon'*. Voor de monding tekende Horst een aantal kleine stukken rif en de begroeiing daarop en omheen. Hij voorzag het van commentaar: *'Ley hoek van de Spaanse Lagon' en 'Binnen kant van de Loef Hoek van de Spaanse Lagon'*. De *'Buiten kant van de Loef Hoek'* situeerde voor Mangel Halto (hoge mangrove). Aan beide waterkanten van het Lagoen waren in Horsts tijd *'Oester Banke''*.

bron: http://www.historiadiaruba.aw/images/stories/images_site/kustkaart%201773%20res.jpg

Van Mangel Halto tot de Commandeursbaai volgt een begroeide kuststrook. Aan de westelijke zijde lag de *'Kleine Put'*, waaraan Pos Chiquito wellicht haar naam dankt. Langs de weg door Pos Chiquito staat momenteel een windmolen. Horst situeerde daar de *'Groote Put'*. Het binnenwater van Isla di Oro tekende Horst grof en te midden van begroeiing op en hij noemde

het *'Lagon bij de Groote put'*. Naast de westelijke ingang van de Commandeursbaai, bij wat nu Master heet schreef Horst *'De Mas'*, respectievelijk het Papiamento en oud-Nederlands voor 'mast'. Evenals bij de Paerde Baaij noteerde Horst hier nauwkeurig de vaardiepten.

Van Master tot aan de San Nicolasbaai treffen we een langgerekt koraalrif aan. De westelijk helft voorzag Horst van de naam *'Commandeurs kaaij'*; de oostelijk helft van *'Dobbelsteene Kaaij'*, een naam die in onbruik is geraakt. In het binnenwater staat vermeld: *'Kleine platte vaertuigen kunnen hier passeeren.'* Commandeursbaai had twee, ongetwijfeld bescheiden, bossen. Ter hoogte van Savaneta situeerde hij het *'Swarte mangel Bosch'* en even verder oostelijk het *'Papagaaij Bosch'*. Nog in de jaren 1950 lag hier het schiereiland Smal. In 1773 lag daarin nog een binnenwater. Door baggerwerken zijn beiden verdwenen. Na de sluiting van de Lago in1985 werd daar het overslagbedrijf Wickland Oil gevestigd.

Bij Smal begint de San Nicolasbaai. Deze was toegankelijk via *'het groote Gat'*. In 1773 was de baai grotendeels door planten was overwoekerd. Aan het begin van de twintigste eeuw werd de toegang gebruikt als aanvaarroute naar de aanlegsteiger van de Aruba Phosphaat Maatschappij. Het werd door Lago uitgediept ten behoeve van de tankervaart. Het rif tot aan Rodgers Beach (Nanki) noemde Horst de *'Indiaans Koppe'*, een naam die later, al in 1825, slechts gebruikt werd voor een oostelijke uitloper van het rif. Op dit rif strandde in 1770 een Spaans schip. Helaas zijn Horsts aantekeningen daarover onleesbaar.

Ter hoogte van de raffinaderij treffen we het zogenaamde *'Sardijn Punt'* aan, daar bevond zich in 1773 een zoutpan. Het werd deze eeuw nog vermeld op de bekende Werbata kaart. Ter hoogte van Rodgers Beach was in 1773 zelfs een *'Sout put bedek met water en geeft so veel sout als het Eijland noodig heeft'*. Het beroemde Baby Beach werd naamloos, doch duidelijk herkenbaar in kaart gebracht. Aan de voor de scheepvaart belangrijke zuidoost punt gaf Horst bij wijze van uitzondering de heuvels van Seroe Colorado (gekleurde berg) aan. Het laat zich raden dat dit voor van Curaçao komende schepen een belangrijk oriëntatiepunten was. Hier situeerde Horst twee aan elkaar grenzende bergen. Aan de uiterste zuidoostpunt, noemde hij Seroe Colorado de *'Roode Berg''*. Even noordelijk situeerde hij *'den IJzerberg'*. Ofschoon we niet weten of hij daarmee Seroe Culebra bedoelde zijn deze namen welbeschouwd niet vreemd. De bodem is er bijzonder ijzerrijk en de rode kleur lijkt te duiden op roestingsprocessen in het gesteente. Twee andere vermeldingen roepen wel vragen op. Volgens Horst lag aan de oostpunt een *'Soete Put'* en een *'Oude IJzermijn'*. Ook Van Raders tekende deze *'Verlatene mijn'* in 1825 op. Of en wanneer hier ijzer gedolven is nimmer gebleken. Mogelijk zocht onderzoeker Paulus Printz er in 1725 naar edele metalen. Over hem komen we nog te spreken.

De Noordkust: inheemse en Spaanse topografie

We vervolgen onze rondgang aan de noordkust van oost naar west. De eerst baai is Boca Grandi. Ofschoon de grootte ongeveer dezelfde is als tegenwoordig noemde Horst het *'De kleine Sand Baaij'*. Dat schepen van kapers en vijandelijke mogendheden in 1773 nog op de Caraïbische wateren rondwaarden moge blijken uit het bijschrift bij Rincon. Bij deze *'Sand duynen* wordt opgemerkt: *In deeze baaij kan een bark [onleesbaar] van den vijand gejaagt word gemakkelijk binnen koomen, maer ongemakkelijk om uijt te koome'*. Dat de woestheid van de noordkant de scheepvaart bemoeilijkte ondervond Willem Welvaart. In een kleine inham bij de grot Guadirikiri tekende Horst aan: *'Plaats waar Willem Welvaart gestrand is'*.Hoe het met de onfortuinlijke schipper afliep wordt enkele kilometers verder duidelijk. In de bocht ten oosten van de Natural Pool (Conche) werd een baai naar hem vernoemd. Een klein vierkant met bijschrift wijst erop dat Welvaart daar ten grave werd gedragen. Vijftig jaar later was Welvaart

nog niet vergeten. In 1825 noemde Van Raders een rooi oostelijk van Fluit 'Welvaart'. Daar werd een jaar eerder goud gevonden.

We treffen op dit deel van de kust een aantal bekende plaatsen aan. Zowel de grot van Fontein als de prachtige spelonk daarboven werden door Horst opgetekend. Zo ook de *'Afwatering de Fontijn'* in zee. Iets oostelijk noemt Horst een kleine inkeping in de kust 'De boch van Fontijn'. Overigens moet het zinvol zijn om daar calcó te zoeken. Volgens Horst is daar een *'Kokelhuijs Punt of Part'*. Van Raders situeerde er in 1825 'Punt Kalkoven'. *'De twee Sand Baaijen'*, vervolgens worden nog altijd in een adem Dos Playa genoemd. Een bijzonder detail van de noordkust is dat op een aantal plaatsen in onbruik geraakte namen van baaien worden vermeld. Zo werd Boca Prins – die haar naam reeds had sinds de tevergeefse goudzoekingen van Paulus Printsz in 1725-1727 – opgenomen als: *'Sand baaij waer Rooij Prins in Zee loop bij de Indiaenen Potoshi benaemt'*. Het woord 'potoshi' is misschien wel het meest raadselachtige op de hele kaart en komt in het Papiamento voor (in de betekenis van rommel). In de historische literatuur verwijst Potosí echter naar de legendarische zilvermijnen in Cero Rico (Rijke berg), te Bolivia waar inheemse werkkrachten werden gedwongen om in de mijnbouw te werken en waar eindeloze rijkdom te behalen was. Naturlijk vooral voor de Spanjaarden.

Willem Welvaart was niet de enige die zijn reis op de noordkust zag stranden. Bij Boca Ketu eindigde de desertie van een groep Curaçaose soldaten. Horst vermeldde: *'De twee Sand Baaijen [onleesbaar] ook de Fluijters daer [?] soldaten uijt het garnizoen van Curaçao gedeserteert En gestrant zijn Ao (Anno) 1759'*.

Nog altijd bekend, maar tegenwoordig indiaanser klinkend is de *'Sand Baaij bij de Indiaenen Baij [of Daij?] Marie genaemt'*: Daimari dus. Ito Tromp stelt dat dit waarschijnlijk een indiaanse naam is, maar dat het ook een verbastering 'Baaij van Mari' kan zijn. Een baai kreeg welbeschouwd een onjuiste plaats. Bij de Natural Bridge staat de naam *'St Lutia'*. Onjuist, omdat de rooien aan beide zijden van de heuvel Santa Lucia uitmonden in Andicouri, terwijl de kleine boca van de Natural Bridge slechts een bescheiden afwatering is van een nevenheuvel van de Matividiri genaamd Puente (Brug). Twee bewaard gebleven namen werden door Horst op eigen wijze geschreven. Terwijl de in het landschap sterk dominerende heuvel Matividiri niet werd vermeld is, treffen we noordelijk daarvan een *'Sand baaij bij de Indiaenen Matti bediro genaemt'* aan. Westelijk daarvan, bij Boca Mahos beschreef Horst een *'Sand Baaij bij de Indiaenen Boshi di banna genaemt'*. Een eeuw later, in 1872, werd de goudstamperij aldaar Bushiribana gedoopt. De Franse onderzoeker Alphonse Pinart kende deze naam in 1890 een indiaanse oorsprong toe. Het veel voorkomen van de uitgang 'ana' in oude plaatsnamen ondersteunt zijn veronderstelling. Ito Tromp wees erop dat het eventueel ook een samentrekking van de persoonsverwijzing 'Boshi di Bana', ofwel 'Boshi echtgenoot van Bana' kan zijn. In dat geval is Boshi een afkorting van de christelijke naam Jabobus en Bana van bijvoorbeeld Sirvana.

Het tegenwoordige Boedoei stond bij de indianen bekend als *'Wari di Mari*. Opnieuw vragen we ons af of het hier om een verwijzing naar de Maagd Maria of om een andere persoonsverwijzing gaat. Zeker is dat de huidige naam eerder voor een indiaanse oorsprong in aanmerking komt. De inham *'Wallalouli'* houden we voor een verbastering van het huidige Wariroeri. De *'Groote Put ook Wallalouli genaemt'* heb ik niet kunnen vinden. Oostelijk van Boca pos di Noord liggen een aantal kleinere baaien. Horst tekende er twee *'santbaaien'* op. De oostelijke voorzag hij van de naam *'Kabouri'*. Ofschoon deze naam op recente kaarten niet voorkomt wordt het in de volksmond nog wel zo genoemd. Het westelijke zal Boca Chiquito zijn. Nabij de kapel bij Alto Vista treffen we namen met een christelijke herkomst aan. Boca pos

di Noord staat met put en al vermeld. Hierover schreef Horst: *'Sand baaij bij de klijne put bij de Indiaenen Fori Maria genaemt'*. Verder westelijk ligt wat destijds de *'Tia Maria Baaij'* heette. Zou deze boca in het Spaans (of toch Papiamento?) naar 'Tante Maria' vernoemd zijn? Verder westelijk zien we een andere Spaans-christelijke naam: de *'Feliz dia Marco Baaij'* (nu: Boca Grandi). Vervolgens ontbreken enige kilometers plaatsnamen om bij Druif de naam *'[Tiri?] Baray Waracho Baaij'* tegen te komen. Ook zijn sinds 1773 ook de duinen van Californië (Santo Grandi) van naam veranderd. Horst merkt op: *'Groote Sand Baaij aan de N.W. Hoek bij de Indiaenen Saseraweatje genaemt'*. Van Raders noemde deze in 1825 'Sasariwichi'. Beide namen zijn in onbruik geraakt. Van de punt van het eiland geeft Horst slechts aan: *'N. W. Hoek, West Part en S. W. Hoek'*. Van Raders noemde de laatste 'Matadera', Papiamento voor 'slachtplaats'.

De westkust: Ankerplaats

Na de noordpunt te hebben gerond eindigen we aan de westkust. Dankzij de bocht die de kust hier maakt is het water er geschikt voor het ter anker gaan van schepen. Horst tekende er tot voorbij de zuidwestpunt tientallen ankers op. Dat dat gebeurde blijkt uit een citaat ter hoogte van Arashi: *'Plaets waer Capt Dirk Paeper den 5 Febrij (februari) 1773 ter anker is gekomen omdat hij de Haaven van Curaçao was voorbij gegaen'*. De zeestrook van Hadicurari tot de *'Kleine Put'* werd door Horst aangemerkt als *'Karkoor of Kookelhuijs Bank'*. Bij de zandhopen opgewoeld tijdens de hotelbouw zien we inderdaad talloze calcó-schelpen liggen. Het gebied rond de *'Kleine Put'* heet op latere kaarten Pos Chiquito. Bij de zuidwestpunt worden twee groepen putten aangeven. Bij het huidige hotel Bukuti lagen drie *'Engelse putten'*. Ter hoogte van Manchebo trof Horst negen *'Sand putten met soet water'* aan. Hier vandaan komen we uit bij de *'Sand Hoek'*, nu Punta Brabo genaamd. Van hier komen we uit aan het begin van onze gang rond het eiland: bij het *'Zeerovers Kaaij'* dat de *'Paerde Baai''* van de Caraïbische zee afscheidt.

'Potoshi'

De kaart van Horst toont Aruba in een periode waarover weinig bekend is. We danken aan Horst o.a. de herontdekking van de ijzermijn van Seroe Colorado, een aantal putten en het verhaal van Willem Welvaart. Horsts aandacht voor baaien en inhammen toont het maritieme belang van Aruba. Bovenal moesten ankerplaatsen voor eigen en vijandige schepen in kaart worden gebracht, terwijl het weglaten van het binnenland de economische en culturele veronachtzaming van het eiland en haar bevolking door de WIC illustreert. Aruba was zeker geen Potosí; geen bron van zilverwinning en rijkdom, noch voor de inheemse bevolking, noch voor de WIC als Europese kolonisator.

Wel stuiten we op een aantal treffende patronen. Op de eerste plaats toont Horst dat de zuidkant van het eiland die van de Nederlanders en de noordzijde die van de indianen was. Aan de zuidkust treffen we overwegend Nederlandse plaatsnamen aan, die ten dele in het Papiamento zijn opgenomen, zoals de woorden 'kaai' en 'master'. Aan de noordkust treffen we met uitzondering van Fontein, niet-Nederlandse plaatsnamen aan. Hier valt op dat Spaanstalige heiligenverwijzingen naar Maria en Marcus, die op een christelijk wereldbeeld duiden met name bij Alto Vista zijn geconcentreerd. Indiaanse namen treffen we aan in die gebieden waar geen actieve missionering plaatsvond om de eenvoudige reden dat er geen indianen woonden, waardoor daar de autochtone namen niet door het Spaans werden verdrongen. Er is aldus een samenhang tussen enerzijds de bevolkingsspreiding, de benutting van het eiland door de West Indische Compagnie en de (Spaanstalige) verbreiding van het Christendom vanuit Coro en anderzijds het patroon van plaatsnamen dat we aantreffen op de kaart van Horst.

Helaas geeft Horst over de indiaanse bewoners van het eiland slechts taalkundige informatie, die bovendien beperkt is tot geografische namen. De betekenis van de indiaanse namen en fonemen als ‘ana’ en ‘uri’ in verloren. De gebrekkige indiaanse woordenlijsten van Van Koolwijk en Pinart kunnen we niet verder uitbreiden. Nog voor de kolonisatie van Aruba in de 19e eeuw het contact tussen indianen en WIC, hadden de banden met de Spaanse priesters en andere reizigers hun invloed op de indiaans-Arubaanse cultuur reeds doen gelden. Sterker nog: zelfs al waren de indianen in 1773 tweetalig, dan nog moeten we ons afvragen in hoeverre het Indiaans al was beïnvloed door het Spaans (Wari di Mari) en de verbreiding van het Papiamento. Bij de overplanting naar Aruba trof het Papiamento een ten dele verspaanste voedingsbodem aan, die wellicht reeds toen bijdroeg aan sterkere Spaanse inslag van het Arubaanse Papiamento. Of de indianen Bushiribana of Boshi di Bana zeiden zal wel onduidelijk blijven. Horsts schrijfwijze is beïnvloed door de informatie die hij van de indianen kreeg, de Spaanse priesters en zijn eigen op het Nederlands gerichte spellingswijze. Wel zien we dat evenals op Curaçao en Bonaire het Indiaans op Aruba bewaard is gebleven in het relatief statische topografisch lexicon.

Naar de invloed van het Indiaans tijdens de verbreiding van het Papiamento op Aruba op andere betekenisvelden is nog geen systematische studie verricht en dat zal vanwege de onbekendheid met die taal ook niet eenvoudig zijn. Horst illustreert dat er in 1773 op Aruba al een contactcultuur bestond. Daarin onderscheidde zij zich niet van andere overgebleven inheemse culturen in het Caraïbische gebied, zoals in Trinidad, Belize en op de Vaste Wal. Niet alleen omtrent de authentieke Arubaans-indiaanse erfenis in het eilandelijke Papiamento, maar ook in andere onderdelen van het cultuurgoed tasten we feitelijk in het duister. We moeten daaromtrent genoegen nemen met gewaagde vragen en voorzichtige antwoorden. Hoe het ook zij: Zeker is dat de indiaanse erfenis op Aruba voort bestaat in de namen van baaien, heuvels en districten. Dankzij Engelbertus Horst kunnen we er twee eeuwen na dato een aantal aan de vergetelheid ontrukken.

Arubaanse geschiedenis in kaarten, deel twee: Lloyd, Spengler/Van Raders en Gravenhorst, 1815-1828

Luc Alofs

Verscheen eerder in Amigoe/Ñapa 18-6-1994, herzien april 2019

Hierboven bespraken we de oudst bekende kaart van Aruba, de kustkaart van Engelbertus Horst uit 1773. We vervolgen met drie afbeeldingen van Aruba uit de periode 1815-1828. Als eerste bekijken we een aquarel van de Paardenbaai, vervaardigd in 1815 door R.B. Lloyd. Een afdruk hiervan werd door het Utrechtse antiquariaat 'Mercator' aan de Biblioteca Nacional geschonken. Waar het origineel is aangetroffen of momenteel verblijft is ons onbekend. Daarna volgt de kaart van Van Spengler en Van Raders. Opmetingen daarvoor vonden in 1820 plaats door de Curaçaose havenmeester Van Spengler en deze werden na de goudvondsten in 1825 aangevuld door kapitein R.F. Van Raders. Deze kaart was lange tijd de oudst bekende van het eiland en werd door Hartog in zijn Arubaboek (p. 17) afgedrukt. De laatste kaart stamt uit in 1828 en werd gemaakt door waarnemend-Commandeur Gravenhorst, toen het Gouvernement op het punt stond de goudwinning in particuliere handen te geven.

Om de kaarten in hun tijd te plaatsen pakken we draad op waar we deze in het eerste deel lieten liggen, in 1773. Dat jaar werd Aruba bevolkt door indianen, commandeurs en een enkele commandeursfamilie. De enigste kolonistenfamilie was die van Mozes Maduro, die zich met toestemming en onder tal van voorwaarden van de WIC in 1754 op Aruba had gevestigd. Tot circa 1780 werden geen nieuwe kolonisten toegelaten. Vanwege de aanhoudende restricties bleef de trek van de kolonisten naar het eiland tot 1795 beperkt. In dat jaar werden volgens ds. Bosch door Gouverneur Lauffer de inwoners toegestaan goederen uit Curaçao te importeren. Het aantal blanke gezinnen steeg daarna tot 60 in 1803. Het aantal indiaanse gezinshoofden bedroeg 141, dat van de negerslaven steeg tot 55. Verdere kolonisatie werd opnieuw vertraagd tijdens het Engels tussenbestuur van 1810-1816 doordat in 1808 een nieuw handelsverbod van kracht werd. Ook de landbouw en veeteelt werden sterk verwaarloosd. R.B. Lloyd maakte zijn aquarel van de Paardenbaai in 1815, een jaar voordat de Nederlanders het bestuur over de Benedenwinden hervatten.

Tot het einde van de 18e eeuw was de Commandeursbaai het bestuurscentrum van Aruba. De Paardenbaai gebruikt werd voor het in- en ontschepen van het compagniesvee. Omdat kolonisten zich slechts westelijk van de Hooiberg mochten vestigen nam het belang van de Paardenbaai toe. Rond 1796 verhuisde de commandeur naar de heuvel Ponton dat zicht op zee, baai en binnenland bood. Aan de Paardenbaai werd Fort Zoutman gebouwd en ontstond er een dorp dat in 1824 de naam *'de Oranje Stad'* kreeg. Het eerste kwart van de 19e eeuw bracht meer veranderingen. In 1805 en van 1810 tot 1816 was Aruba in Engelse handen. Het werd in 1806 twee maal korte tijd door de Venezolaanse rebel De Miranda bezet. In 1814 gaven de Engelsen de eilanden terug aan wat inmiddels het Koninkrijk der Nederlanden heette, maar de werkelijke overdracht vond pas plaats in 1816. Het Regeringsreglement 1815, dat dus pas een jaar later effectief werd, maakte aan het Arubaanse isolement geen einde. Toch liet de ontsluiting niet lang op zich wachten. Het Reglement van Administratie en Bestuur van Aruba van 1823/4 toonde een nieuw beleid. De inwoners kregen het recht op vrije import van West-Indische

producten en ook de andere restricties werden versoepeld. Veeteelt, het kappen van (met name brasil-)hout, kalkbranden en grondaankoop werden mogelijk, maar bleven aan toestemming gebonden. Daarnaast bleef de overheid Aruba weldegelijk nog als rancho gebruiken. Er werden nog altijd gouvernementskuddes gehouden en hoewel Aruba minder brasil (of verfhout) had dan Curaçao en Bonaire behield het gouvernement tenminste tot in de jaren 1840 het alleenrecht op de exploitatie daarvan aan zichzelf. Deze houtsoort -familie van het stokhout- is bruikbaar dankzij de rode verfstof, die door vermaling vrijkomt. In de praktijk liet het Gouvernement de ingezetenen het houtkappen en aanleveren, met een jaarlijks vastgesteld maximum en een vaste opkoopprijs van ca. 1,50 per ton. Dit systeem hanteerde men tussen 1828 en 1832 ook bij de goudwinning doordat goudvondsten aan het Gouvernement verkocht moesten worden. Het was echter bovenal de ontdekking van het goud in 1824 die een nieuwe fase van de Arubaanse geschiedenis inluidde.

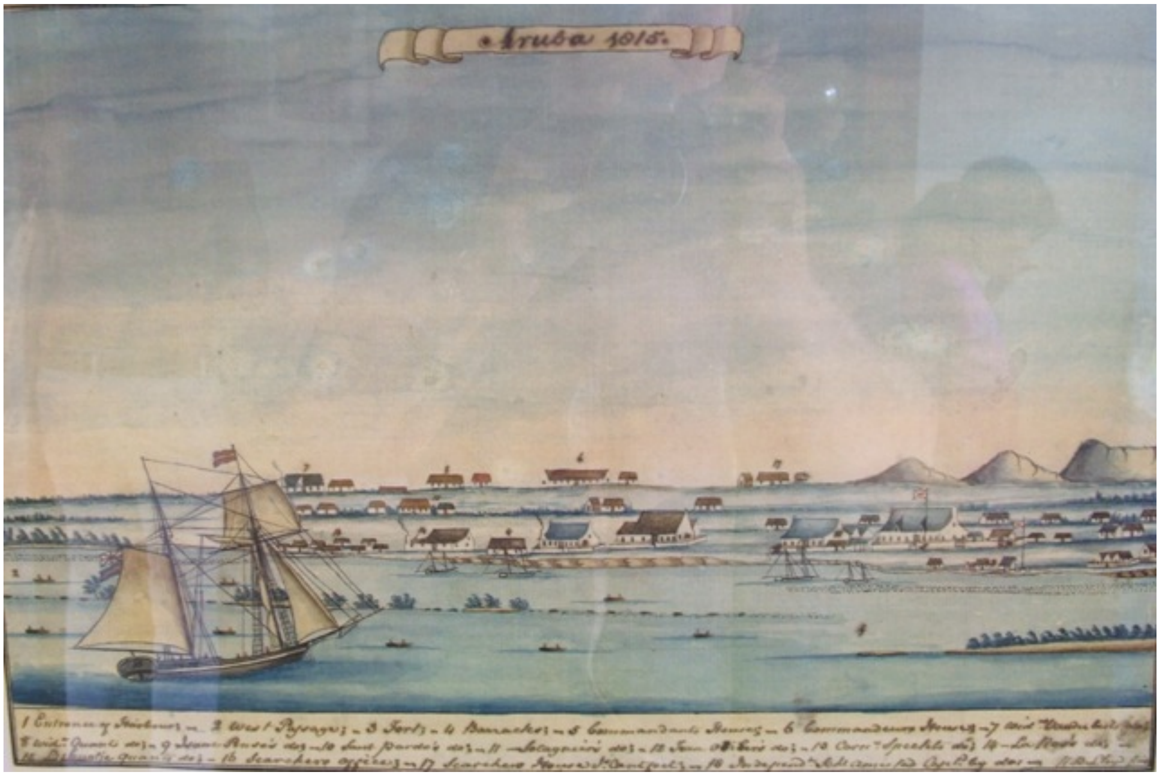
Teneinde het alleenrecht op de goudexploitatie te behouden stelde de overheid de versoepeling van het grondgebruik uit. De meest recente geografische gegevens over Aruba waren de vier jaar oude opmetingen van Van Spengler. Het goud maakte aanvulling en uitwerking daarvan noodzakelijk. De Gouverneur stuurde zijn commandant kapitein R.F. Van Raders naar Aruba en onder zijn leiding werden goudploegen aan het werk gezet, waarover Johan F.W. Gravenhorst al snel de leiding overnam. De overheidsexploitatie bleek echter niet lonend. Al in 1827 werden verliezen geleden en de mijningenieurs Stifft en Wirz raadden aan de goudwinning vrij te geven, hetgeen een jaar later gebeurde. Hierbij werd een bepaald dat alle inwoners van Aruba, Bonaire en Curaçao vergunningen voor de goudwinning konden aanvragen. Ook werden de landbouwparagrafen van het Reglement van 1823/4 ingevoerd en kreeg een nieuw vestigings- en landbouwbeleid gestalte. Om deze in goede banen te leiden was een nieuwe kaart van het eiland nodig. Zeer waarschijnlijk daarom kwam Gravenhorst (inmiddels waarnemend Commandeur) in 1828 met een aanvulling op de kaart van Van Raders.

Het belang van de nieuwe reglementering rond Aruba, de grote handel- en landbouwvrijheid en de ontdekking van het goud voor de ontsluiting van het eiland weerspiegelt zich in de bevolkingscijfers. Tussen 1816 en 1833 nam het bevolkingsaantal van 1732 toe tot 2746. Het aantal kolonisten steeg van 1185 tot 1888. Sefardische joden vormde een belangrijk segment onder de nieuwkomers. In 1816 was hun aantal 19; in 1823 en 1833 31. Nadien daalde hun aantal. We richten ons op drie afbeeldingen van Aruba uit de periode 1815-1828.

Aruba in 1815

De aquarel van *R.B. Lloyd* uit 1815 heeft maar liefst vier primeurs. Het is de oudste aquarel van Aruba, de enigst bekende afbeelding uit de Engelse periode, de eerste waarop ook het binnenland staat en ze gunt ons de oudste blik op Oranjestad. De fotodruk heeft een grootte van 42 bij 29,5 cm en het opschrift luidt *'Aruba 1815'*, maar feitelijk zijn vanaf de haventoegang bij het huidige Harbor Town alleen de Paardenbaai en het achterland afgebeeld. In het onderschrift staat de naam van de *'R.B. Lloyd fecit'* (d.w.z. heeft gemaakt). Bestudering doet vermoeden dat ze niet ter plaatse is vervaardigd. Het standpunt vraagt om een schildersezel op zee en bovendien zijn een aantal plaatsen onnauwkeurig opgetekend. Er is sprake van een bewuste manipulatie van het perspectief

en een schematisering van landschap en bebouwing met als doel dat op te tekenen wat Lloyd van belang achtte. In de aquarel zijn daartoe ook cijfers aangebracht, die in het onderschrift worden toegelicht.

bronnen:
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f2/R._B._Lloyd._Aruba_1815.jpg
of http://www.historiadiaruba.aw/images/stories/images_site/lloyd%201815.jpg

Evenals op de kaart van Horst uit 1773 zien we dat de Paardenbaai twee toegangen had. De westelijke toegang was de *'West Passage'*; de toegang via Harbor Town was de voornaamste *'Entrance of Harbour'*. Lloyd schilderde in deze ingang een binnenkomend schip, de *'Independt Sch. Amistad'*. De naam van de schipper is onleesbaar, maar hij voer zo te zien onder Spaanse vlag. Ook liggen in de baai vier kleine met pen getekende tweemasters en een aantal roeibootjes, waarschijnlijk vissersboten. Voor de haveningang op een toen nog uitstekend punt werd een wel zeer armetierig *'Fort'* opgetekend. Aan de waterkant stonden een aantal *'Barracks'*, waarschijnlijk opslagplaatsen van handelaren of overheid.

De gebouwen op de aquarel zijn grofweg gerangschikt in drie rijen. Het grootste aantal huizen is aan de waterkant en oostelijk van Fort Zoutman opgetekend. Een noordelijk segment telt acht huizen en in de achterste rij staan tien huizen opgetekend. Gezien de bebouwing is dit de heuvel van Ponton. Aan de waterkant werd het *'Commandants House'* aangetekend. Omdat Nederland na de formele teruggave in 1814 pas in 1816 het bestuur overnam wapperde de Engelse vlag er nog. Aan de waterkant treffen we ook het *'Searchers office'* aan. Het woonhuis van deze officier, *'lieutenant Cantfort'*, lag noordelijker, mogelijk voorbij Ponton. Wat deze 'Searcher' zocht is een raadsel.

Bij de belangrijkste woonhuizen zijn de namen van de bewoners vermeld. We zien dat commandeursgeslachten en joodse kolonisten de gegoede bevolking uitmaakten. Aan de aanlegplaats van de Paardenbaai, westelijk van het Fort woonden Cornelis Specht, een telg uit het geslacht van Borchard en Pieter Specht (Commandeur in resp. 1792 en 1803), de familie Solagnier en handelaar Jean Oduber. Er woonden twee joodse kolonisten aan de baai: *Isaac Penso* en *Saul Pardo*, namen die in de jaren 1860 nog op het eiland voorkwamen maar nadien verdwenen. De naam *'La Ross'* raakte reeds eerder in de vergetelheid. Halverwege Ponton stond *'Branntje quant's do[minion]'*. Dit zal (familie van) ex-Ontvanger en ex-Commandeur Bruin Goverts Quant (1805-1806) zijn. Op de heuvel Ponton tekende Lloyd het *'Commandeurs House'*. In 1805 hadden de Engelsen als wraakoefening het huis van de in ongenade gevallen Nederlandse Commandeur Quant neergehaald, maar nadien verrees er kennelijk een nieuw Commandeurshuis. Op Ponton woonden ook nog twee commandeursweduwen: *Vander Bist* (Jan van der Biest, Commandeur ca. 1802) en de *widow Quant*, mogelijk de echtgenote van de reeds genoemde Bruin Goverts Quant.

Door een aanpassing van het perspectief kon Lloyd ook de heuvelrij van Seroe Grandi (Canashito), Seroe Biento en Hooiberg optekenen. Hun hoogte, grootte en positionering verraadt deze werkwijze. De meest rechtse is, gezien de eigenaardige vorm, Seroe Grandi. Links daarvan tekende Lloyd kleiner twee heuvels: de Seroe Biento en de Hooiberg. De hoogte van de heuvels ten opzichte van elkaar is echter onjuist. Niet de Hooiberg, maar de Seroe Grandi wordt als hoogste voorgesteld. Ook de positionering is incorrect. De Seroe Biento ligt inderdaad noordwestelijk van Seroe Grandi, maar de voet van de Hooiberg ligt 'pabou' (zuidwestelijk) van de Seroe Biento. Een dergelijk vergissing is haast onmogelijk als Lloyd de aquarel ter plaatse zou hebben gemaakt.

We treffen op de aquarel van Lloyd een geconstrueerd beeld van de latere 'Oranje Stad' en omgeving aan. De intentie van de maker en de tekortkomingen zijn geheugen hebben de aquarel medebepaald. Lloyds doel om ook de sociale situatie en een ruimer zicht dan slechts de Paardenbaai vast te leggen verklaart de schending van de topografische objectiviteit. Daarmee onderscheid Lloyd zich van de meer exacte kaart van Van Spengler en Van Raders en van Gravenhorst.

Van Spengler en Van Raders, 1820-1825

Nadat Aruba in 1816 onder Nederlands bestuur terugkeerde brak voor Aruba een nieuwe periode aan. 1824 vormde een breukjaar. De kaart van Van Spengler en Van Raders – een kopergravure - is opgemeten en uitgewerkt voor en na dit belangrijke jaar. Uiteraard tasten we in het duister omtrent de opmetingen van Van Spengler uit 1820. Wel kunnen we vermoedens uiten omtrent de wijzigingen die Van Raders aanbracht. De beide makers van de kaart zijn bekende figuren in de Antilliaanse geschiedenis. Kapitein ter Zee W.A. Van Spengler werd per Koninklijk Besluit op 20 oktober 1815 tot havenmeester van Curaçao benoemd. In deze hoedanigheid werd hem opgedragen Aruba in kaart te brengen. Vanaf 1823 was hij Gouverneur van de Bovenwindse eilanden tot hij in 1828 'onder betuiging van 's Konings ongenoegen' op wachtgeld werd gezet. Kapitein R.F. van Raders is een van de markantste figuren uit de Antilliaanse en ook Surinaamse geschiedenis. In juli 1824 bezocht hij als commandant van de Gouverneur de Arubaanse goudvelden en onder zijn toezicht startte de overheidsexploitatie. Van 1836 tot 1844 was hij gezaghebber over de Benedenwindse eilanden, waarna hij werd benoemd tot

Gouverneur-Generaal te Paramaribo van de eenheidskolonie die tot 1845 zowel Suriname als de Antillen omvatte. Hij is vooral bekend vanwege zijn pogingen de landbouw op de Benedenwindse eilanden nieuw leven in te blazen en zijn bemoeienissen met de afschaffing van de slavernij.

bron:
http://www.historiadiaruba.aw/mambots/content/multithumb/thumbs/b.150.100.16777215.0..stories.images_site.oranjestad,%201815.jpg

De kaart heeft als titel: *'Kaart van het eiland Aruba. Gevolgd naar de opmeting in den jare 1820 gedaan, onder directie van den Kapitein ter Zee W.A. van Spengler en in den jare 1825 met verscheidene nieuwe bepalingen verrykt door den Kapitein R.F. van Raders.'* In het passe partout staat aangegeven: *'F. Etiennes'* en *'Topografisch Bureau'*. Het eerste is wellicht de naam van de drukker, terwijl het tweede vertelt dat de kaart afkomstig is uit de collectie van het Topografisch Bureau in Nederland. Op welke wijze opmetingen werden gedaan is onbekend, de grootte van de kaart is 31 x 45 cm. De schaal is *'1/72.000 der ware grootte of 72 Roeden op de duim'*. Een kompas geeft de juiste ligging aan. Ook werden de lengte en breedtegraden aangegeven. Bij de zuidwestpunt staat aangeven: *'12.31 NBr en 70.7 L.W.Gr'*. Het renvooi verwijst naar 61 genummerde

plaatsen op de kaart. In een *'N.B.'* staat dat een zonnetje op goud- en een maantje op zilvervindplaatsen duidt. Op de kaart is echter geen maan te vinden; op het eiland kennelijk geen zilver. De kaart heeft weliswaar een kleinere schaal dan die van Horst, maar het biedt aanmerkelijk duidelijker beeld. Opvallend zijn de scherpte van de kustlijn en de exacte situering van heuvels, havens, putten, zoutpannen, huizen, fort Zoutman, de kerken en cunucus. Van het gouddistrict zijn de rooien en de wegen daarheen zijn aangegeven.

Dat Van Spengler en Van Raders hebben niet hebben getracht een kustkaart te maken moge blijken uit het geringe aantal aantekeningen aan de kust. Aan ankerplaatsen werden de Paardenbaai (met aanvaarroute), de Commandeurs- en San Nicolasbaai en de westkust aangeduid. Zoutpannen en waterputten (*'Versch Water Spruit'*) achtten de makers van belang, maar zij vermeldden er minder dan Horst: een *'Zoutpan (thans opgedroogt)'* van Cebujo, bij Druif. Waterputten vermeldden zij bij de ruïne van Prins in de Boca Prins, het huis van de hoofdopzichter in het gouddistrict en bij Pos Chiquito aan de westkust. Opmerkelijk is dat ook Van Spengler en Van Raders gewag maken van de mijn op de *'Rode Berg'* (Seroe Colorado). Horst gaf deze aan als *'Oude IJzermijn'*. Andere overeenkomsten met de kaart van Horst is de benaming van de duinen van Californië (Santo Grandi) Horst noemde deze 'Saseraweatje; Van Raders schreef *'Sasariwichi'*. De punt waar de het strandje van Arashi ophoudt noemde Van Raders *'Matadera'* (slachtplaats). Het voert te ver om alle heuvels te vermelden. We beperken ons enkele weinig bekende namen. In het noordwesten treffen we onder andere *'Hoerisibana'* (Hudishibana) en *'Tikibanaro'* (Seroe Muskita) aan. Seroe Janchi noemde Van Raders de *'Sneeuwberg'*. *'Coudacarie'* is de heuvel ten oosten van Andicuri.

We vervolgen met het in cultuur gebrachte deel van het eiland. In 1825 was de Paardenbaai het centrum van het eiland. In 1805 stonden er circa 32 huizen; in 1824 reeds 185. Van Raders tekende er slechts 19 op, terwijl hij Fort Zoutman een wat robuuster aanzien gaf dan Lloyd. Ook gaven Gravenhorst en Van Raders de hoornvormige zee-inham bij Madiki aan, die pas deze eeuw is opgespoten. Op een onbebouwd gedeelte tussen de Paardenbaai en Ponton tekende Van Raders de Sint Franciscuskerk, die mogelijk nog in aanbouw was. Op Ponton situeerde hij twee huizen, of ze nog door de families Van der Biest en Croes bewoond werden is onbekend. Nabij de Commandeursbaai lag één huis dat Van Raders enigszins landinwaarts plaatste, mogelijk aan de rand van het plateau bij Savaneta. Het is daarom waarschijnlijk niet het oude Commandeurshuis aan de baai. Vervolgens treffen we een huis met cunucu naast de Urataka. Voor de dorpelingen was dit misschien wel het 'Cas Ariba'. In Noord treffen we uiteraard de dan 50 jaar oude Sint Annakerk aan met daarnaast een huis, mogelijk de pastorie, en cunucu. Bij Monserat lag eveneens een huis met cunucu; te Kudawecha lag alleen een cunucu. Het beleid uit 1791 dat ten oosten van de Hooiberg geen gronden voor de landbouw uitgegeven mochten worden was in 1825 inmiddels verlaten. Rond de heuvelrij *'Carnichiti'* (Canashito), *'Windberg'* (Seroe Biento) en de *'Hooij Berg'* lagen elf concessies, gedeeltelijk tussen de Hooiberg en het latere Santa Cruz. Rond Ponton lagen zes landbouwgronden. Ter hoogte van het Lagoen (in 1773 en 1913 vernoemd naar Hendrik Croes) was één cunucu.

We eindigen bij het gouddistrict dat ongetwijfeld in kaart werd gebracht door Van Raders. Het gebied strekte zich uit van de Jamanota tot aan Fontein en van de Jamanota via de Santa Lucia tot Andicouri. Het oostelijke heuvelgebied was kennelijk niet van

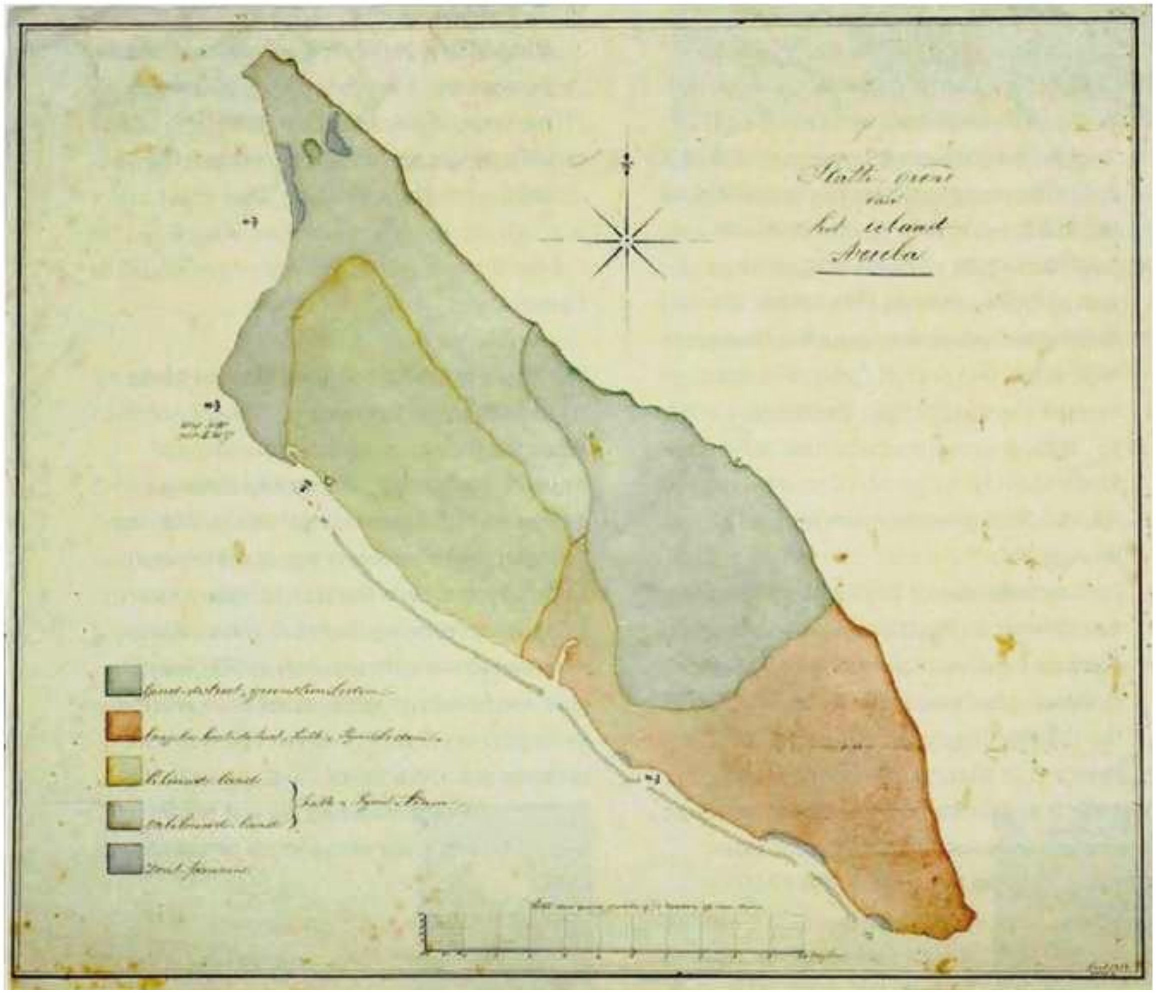
belang en werd met willekeurige golfjes gearceerd. In het gouddistrict bevonden zich drie gebouwen: In rooi Prins tekende Van Raders *'de Ruïne van Prins'* op. Dat dat de huidige ruïne is kan ik mij gezien de bouwwijze haast niet voorstellen. Op een hoog punt noordelijk van de Arie Kok stond *'de Opper directeurs woning'*, omdat er een *'Versch Water Spruit'* was en vanwege het goede zicht op de voor de goudwinning belangrijke rooi Fluit. Fundamenten en een ongewone begroeiing zijn nog te vinden enkele honderden meter links van de omstreden weg naar de Natural Pool. Bij Fontein treffen we een huis. Ds. Bosch bezocht er in deze jaren de familie Lampe. Van Raders situeerde overigens noordelijk van Fontein de *'Punt Kalkoven'*, mogelijk een assimilatie van Calcó. Horst vermelde er in 1773 een 'Kookelhuis Punt'.

In het gouddistrict zien we een groot aantal rooien. De gehanteerde schaal liet een adequate afbeelding echter niet toe. De loop van de rooien is daardoor grof en onnauwkeurig. Wel is de opeenvolging, voor zover we konden nagaan correct. In het voorbijgaan merken we op dat in het onderstaande indiaanse, Papiamentse en Nederlandse namen elkaar afwisselen. Vooral de laatste zullen in 1825 van zeer recente datum geweest zijn. Net als Van Raders voorzien we de rooien waar goud was gevonden met een merkteken*. *Fluit*, Kleine Fluit*, Welvaart*, Bocarico, Boven Arie Kok, Pan Blanco*, Wacobana, Para Boesté, Cachounti, Masidouri, Jamanota, Pedro Cachoor*, Beneden Arie Kok*, Caliente*, Daïmari*, St. Lucie* en *Barbaqoui*. Een laatste goudgebied was *'Adicourari'* aan de westpunt, waar zogenaamd alluviaal goud was aangetroffen. De wegen die Van Raders optekende leidden allen van Oranjestad naar het gouddistrict. Twee routes vielen gedeeltelijk samen. De ene liep noordelijk, de ander zuidelijk van de Hooiberg. Ten noordoosten van de Hooiberg kwamen ze weer samen. Aan de rand van het gouddistrict boog een tak af naar het huis van de Opperdirecteur. De andere afsplitsing leidde noordelijker naar Rooi fluit. De zuidelijke weg liep van het lagoen van Heintje Croes tussen Seroe Biento en Canashito via de rooien *'Pedro Carchoor'* en *'Para Boesténaar'* langs ruïne Prins en over noordkant naar Fontein. Dezelfde Ds. Bosch beschreef in zijn boek over Aruba uit 1836 enkele uitstapjes over deze wegen (p. 171-253).

De kaart van Van Spengler en Van Raders toont het gewijzigde belang van Aruba in 1825. De gedetailleerde uitwerking van het gouddistrict wijst daar bij uitstek op. De wijzigingen door Van Raders hadden vooral betrekking op dit district. Ook toont de kaart dat Oranjestad zich had opgewerkt tot hoofdstad van het eiland, terwijl ook de gronduitgiften (ten dele?) in kaart werden gebracht. Het opvallendste gemis van de kaart is het ontbreken van ieder spoor van de woon- en leefwijze van de indiaanse bewoners van het eiland. Van Spengler en Van Raders maakten hun kaart vanuit een bestuurskundig oogmerk. De positie van de indianen was daarvoor kennelijk niet van belang.

Gravenhorst, 1828

De laatste kaart is ondertekend met *'fecit 1828 J.F.W.G.'*, de initialen van de reeds genoemde Johan F.W. Gravenhorst. Hij was van oorspronkelijk militiecommandant op Curaçao. Na de ontdekking van het goud gezocht hij Aruba in 1824 in het gezelschap van de Gouverneur, waarna hij werd benoemd tot directeur der goudmijnen. In 1827 werd hij waarnemend en in 1829 regulier Commandeur van Aruba, wat hij bleef tot zijn dood in 1837.

bron:http://www.historiadiaruba.aw/index.php?option=com_content&task=view&id=69&Itemid=90#

Nadat enkele jaren de aandacht was uitgegaan naar de goudwinning ontstond er na 1825 behoefte aan een nieuwe kaart, die tegemoetkwam aan de gewijzigde omstandigheden. Door het vrijgeven van de goudwinning en de invoering van de landbouwparagrafen uit het Reglement van Administratie en Bestuur stond een zekere liberalisering van de grondpolitiek op stapel en kon een verdere migratie naar het eiland verwacht worden. De kaart van Van Raders kon in deze omstandigheden niet voldoen. Immers, hij tekende wel de uitgegeven gronden op, maar niet de mogelijk nog uit te geven gronden. Gravenhorsts belangrijkste toevoeging is daarom het aangeven van de regio's waar de belangrijkste economische activiteiten plaatsvonden: de (vrij te geven) goudwinning, de (particuliere) landbouw, de brasilkap (door de overheid) en de zoutwinning. De vier regio's en de zoutpannen verkregen ieder een eigen kleur. Omdat Gravenhorst ook de bodemgesteldheid aangaf is hier sprake van de oudste bodemkaart van het eiland.

Zijn *'Platte-grond van het eiland Aruba'* vertoont grote gelijkenissen met die van Spengler en Van Raders. De grootte en de schaal zijn hetzelfde; de kustlijn en de loop van het rif zijn identiek en ook treffen we aan de zuidoostpunt de lengte- en breedtegraden aan. Ongetwijfeld kopieerde Gravenhorst de kustlijn en andere onderdelen

van zijn voorgangers voor hij zijn eigen opmetingen daarin aanbracht. Vanwege de eenvoud van de kaart kunnen we met een korte beschrijving volstaan. Bijzondere locaties zijn vrijwel niet aangegeven. Slechts een klein vierkant duidt op de ligging van Fort Zoutman en het dorp. Ankerplaatsen werden aangegeven in de Paarden- en de Commandeursbaai, aan de westkust en bij Punto Brabo. Evenmin als de kaart uit 1825 was deze bedoeld voor de verdediging van het eiland. Op één onderdeel is Gravenhorst uitgebreider: Zoutpannen tekende hij op bij de landtong van de Essoclub, westelijke helft van de San Nicolasbaai, de saliña van Savaneta een drietal aan de noordwestpunt van het eiland: De zoutpan van Hadicurari en Malmok, die van Druif die haar zeewater van de noordkant kreeg en één daar tussenin bij Westpunt.

Het voornaamste doel van de kaart was – naar we vermoeden – het aangeven van de vier economische-geografische gebieden. Doordat bijzondere locaties ontbreken zijn de grenzen daarvan niet exact te bepalen. Het *'Gouddistrict'* was groter dan in 1825. Kennelijk was inmiddels ook het goud van de Seroe Cristal en Seroe Gerard ontdekt. Terwijl bij Van Raders het gouddistrict zich niet verder uitstrekte dan tot Andicouri, liep het bij Gravenhorst tot hier. Volgens Gravenhorst had dit district een *'Groensteenbodem'*. Het heuvelgebied oostelijk van de Jamanota, de zuidkust van Seroe Colorado tot en met Barcadera en een noordelijke uitloper rond de Franse Pas tot ongeveer Santa Cruz vormde het *'brazilië-hout district'*, waarover de overheid het monopolie behield. Het derde district strekte zich uit van Barcadera tot de zeetong van Madiki, en van Santa Cruz tot Noord. Hier vermelde Gravenhorst: *'Bebouwd land'*. De vierde regio lag noordelijk en westelijk van het bebouwde land en kreeg als vermelding *'Onbebouwd land'.* Als grondsoort noteerde Gravenhorst met uitzondering van het gouddistrict steeds een *'Kalk-syneniet bodem'.*

De kaart van waarnemend gezaghebber Gravenhorst werd gemaakt in de nadagen van de goudwinning door de overheid en toen het bestuurs- en het kolonisatiebeleid t.a.v. Aruba in verandering was. De op handen zijnde vrijverklaring van de goudwinning en de (vertraagde) invoering van de landbouwparagrafen uit het Reglement van Administratie en Bestuur deed waarschijnlijk de behoefte ontstaan aan een beter overzicht van de bodemgesteldheid op het eiland. Het vlakke zuidwestelijk deel en het vlakke land oostelijk van de Hooiberg wordt door Gravenhorst aangewezen als landbouwgebied; van het gouddistrict gaf hij de grenzen aan. Voor dit gebied zouden in de nabije toekomst permitten voor de particuliere goudwinning uitgegeven worden. Hiermee kwam Gravenhorst tegemoet aan een tekortkoming van de kaart van Van Raders. Deze gaf immers wel een aantal verspreidde cunucu's aan, maar niet de grenzen van dit relatief vruchtbare deel van het eiland. Het oostelijke deel van de zuidkust rond Savaneta werd niet voor kolonisten gereserveerd. Hier behield het Gouvernement het alleenrecht op de brazielexploitatie en mogelijk werd deze regio ook voor het houden van de overheidskuddes gereserveerd. Het vierde district was het noordwestelijke. Opnieuw ontbreken op deze plattegrond alle sporen van de aanwezigheid van bewoning door kolonisten of indianen.

De kaart van Gravenhorst moeten we zien als aanvulling op die van Van Raders. Bovenal illustreren deze kaarten de veranderde positie van Aruba binnen de kolonie. Was Aruba toen *'Engelbertus Horst, Captain Luitenant en Ingenieur Ten Dienste van (de) Geotroyeerde West Indische Compagnie op Curaçao, Den 20 April 1773'* zijn kustkaart maakte nog het eiland van indianen, paarden, geiten en zeerovers, na 1824 ontplooide

Aruba zich tot het eiland van goud, landbouw en kolonisten en hun slaven. De kolonisatie van Aruba nam na dat jaar pas werkelijk een aanvang.

Bronnen

Nationaal Archief, te Den Haag, afdeling Kaarten en tekeningen.
Inventaris van de kaarten en tekeningen van het Ministerie van Koloniën (1702) 1814-1963.
Aruba:
308 *Plattegrond van het eiland Aruba, met aanwijzing van den aard der gronden.* Getekend door J.F.W.G. Manuscript 1828. 1 blad.
519 *Kaart van het eiland Aruba. Opgenomen in 1820 onder directie van kapitein ter zee W.A. Spengler en in 1825 door kapitein R.F. van Raders. Uitgave van het Topografisch Bureau. Gravure.* ca. 1825. 1 blad schaal ca. 1:72.000
649 *Plan van het Eyland Aruba, opgenomen met de Planchet en door mij Engelbertus Horst, Captain Luitenant en Ingenieur Ten Dienste van [beschadigd] Geoctroyeerde West Indische Compagnie op Curaçao, Den 20 April 1773.*

Verder lezen

Alofs, L. (1996) 'Aruba's oudste volkstelling: 1767', in: *Ñapa*, 6-1-1996.
2003 'The peasant and the rebel: Indian Aruba in the Historical Age', in: L. Alofs & R. Dijkhoff (eds*.), Proceedings of the XIXth International Congress for Caribbean Archaeology, International Association for Caribbean Archaeology, Aruba, July, 22-28, 2001.* Volume 2: 240-256. Publication of the Archaeological Museum Aruba, volume 9.
(2018) Koloniale Mythen en benedenwindse feiten; Curaçao, Aruba en Bonaire in inheems Atlantisch perspectief, ca. 1500-1636. Leiden, Sidestone Press.
Alofs, L. en S. Heinze (1997) 'Arubaanse cunucero's en Caraïbische peasants', in: red. L. Alofs, W. Rutgers en H. Coomans: *Arubaans Akkoord*. Bloemendaal, Stichting Libri Antiyani/Den Haag, Kabinet van de Gevolmachtigde Minister van Aruba.
Buurt, G. van en S. M. Joubert (1997) *Stemmen uit het verleden; Indiaanse woorden in het Papiamentu.* Alphen aan de Rijn, Van Buurt Boek Producties.
Dalhuis, J. et.al. (1997) *De geschiedenis van de Antillen*. Zutphen, Walburg Pers.
Martis, A. (2018) *De geschiedenis van Aruba tot 1816, van zustereiland tot imperium in imperio.* Volendam/Oranjestad LM Publishers/Charuba.
Prins, P. (1997) Eindeloos getob, De expeditie van Paulus Printz. In: L. Alofs, W. Rutgers en H.E. Coomans (red.), *Arubaans Akkoord, opstellen over het Aruba van voor de komst van de olie-industrie*. Bloemendaal, Stichting Libri Antiyani/Den Haag, Kabinet van de Gevolmachtigde Minister van Aruba.
Renkema, W. (2009) De eerste overzichtkaarten van Aruba. In: *Caert Tresoor* jg 29, nr 3.